

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Hogyan tovább? Parlagszukcesszió a cserjések és az erdők irányába az Északi-középhegységben és lábánál.

MOLNÁR CSABA

A Kárpát-medence potenciális vegetációja majdnem mindenhol valamilyen erdő, vagy erdősztyepp (pl. Zólyomi 1989), ami azt jelenti, hogy a parlagok szukcessziója nem áll meg gyepek kialakulásánál, hanem cserjés és erdős vegetációtípusok felé tart. Ez a regeneráció egyidős a parlagokkal, vagyis az intenzív emberi tájhasználat, ami az Északi-középhegységben és előterében minimum 6-8000 évet jelent, inkább többet (pl. Kertész és Sümegi 1999; Gyulai 2001; Sümegi 2003). Az erdősztyepp és a cseres-tölgyes övben ma már alig találunk olyan területeket, amelyek az elmúlt évezredekben soha ne lettek volna felszántva, vagy leírta huzamosabb ideig. Ezen területek viszonylagos fajgazdagsága, egészséges szerkezete a terület felhagyását követő természetes, vagy segített regenerációnak köszönhető, s egykori parlag voltokra ma leginkább az erdők alatt megmaradt egykori földmunkák nyomai, várak, sáncok, parcellák, árkok, teraszok, házhelyek stb. ... utalnak. Az Északi-középhegységben a szántóföldi művelés elterjedése (neolitizáció), majd a bronzkori nagy földvárépítő munkák után alakultak ki először nagy kiterjedésű parlagok, s jönnek létre a mai napig főleg katonai – politikai változásokhoz köthetően.

Az Északi-középhegységben ma összerakható több teljes sorozat egészen az éppen felhagyott szántótól, nyílt talajfelülettől, a gypes-cserjés területeken át a természetszerű erdőig. Ezek közül mutatunk be néhány példát.

A parlagszukcesszió jelentős mértékben függ a környezetében lévő propagulum-forrásoktól. Talán a legideálisabb állapotok egyike, amikor az egykori parcellák között, a parcellákról kido-bált kerítésnek használt köveken, kőoron (obala), vagy sövényben (garád) élhettek túl az eredeti fajok, s innen visszafoglalhatják az időlegesen általunk használt területeket. A mezsgyék kiemelkedő szerepére már többen felhívták a figyelmet (pl. Zólyomi 1969; Csathó 2005). A mezsgyéknek egykor igen jelentős társadalmi, gazdasági szerepük volt, hiszen falvak határait, a határon belül különbözőképpen hasznosított területeket és újabban különböző magánterületeket választ el. A határokat gondosan kezelték (Takács 1987). Ezek az obalák, garádok természetesen nem azonos vegetációjúak az eredeti növényzettel, még flórájuk is csak részben fed át, de általában igen fajgazdag és a későbbi regeneráció lehetőségeit magában foglalja. Jellemzi, hogy pionír sajátosságai és a véletlenszerű túlélési és betelepülési folyamatok miatt gyakran fajgazdagabb az eredeti élőhelynél. A parcellák felhagyása után általában még fajgazdagabb regenerálódó területek jönnek létre (ha nincsenek özönnövények és/vagy intenzív emberi tevékenység), ahol egy idő után, s egy ideig, a megtelepedő fák, alattuk az első erdei fajokkal, a cserjések, és a gyepek fajai egyszerre lehetnek jelen. Az élőhely sok esetben bokorerdő képet mutat mind fajkészletében, mind szerkezetében, csupán a gyp, cserjés és erdő foltok szabályos alakja tér el. Jó példa erre egy ilyen obala a Mátraalján, Rózsaszentmárton határában a Tarcod-hegyen:

2007. VI. 27.; 10×10 m; tszfm.: 325 m; kitettség: 120° (KDK); lejtőszög: 5–10°; lösszel fedett andezit; MCs

A: 60%, 5–8 m; B: 40%, 0,5–5 m; C: 60%, 0,05–1 m; avar: 30%; nyílt talaj: 6%; kidobált kövek: 4%.

A: *Quercus pubescens* 55%; *Ulmus minor* agg. 5

B: *Ligustrum vulgare* 10; *Prunus tenella* 10; *Crataegus monogyna* 5; *Acer tataricum* 4; *Ulmus minor* agg. 3; *Quercus pubescens* 2; *Euonymus europaeus* 1,5; *Quercus cerris* 1,5; *Prunus spinosa* 1; *Rhamnus cathartica* 1; *Pyrus pyrester* 0,5; *Rosa cf. canina* 0,2

C: *Buglossoides purpureo-coerulea* 25; *Poa angustifolia* 5; *Artemisia pontica* 2; *Brachypodium pinnatum* 2; *Festuca sulcata/valesiaca* 2; *Elymus hispidus* 1,5; *Melica transsylvanica* 1; *Phlomis tuberosa* 1; *Ulmus minor* agg. 1; *Crataegus monogyna* 0,8; *Acer tataricum* 0,5; *Aster linosyris* 0,5; *Elymus repens* 0,5; *Euonymus europaeus* 0,5; *Filipendula vulgaris* 0,5; *Fragaria viridis* 0,5; *Galium cf. schultesii* 0,5; *Prunus spinosa* 0,5; *Quercus cerris* 0,5; *Quercus pubescens* 0,5; *Alliaria petiolata* 0,4; *Carduus collinus* 0,4; *Centaurea pannonica* 0,4; *Teucrium chamaedrys* 0,4; *Trifolium cf. montanum* 0,4; *Cynoglossum officinale* 0,3; *Dactylis polygama* 0,3; *Dictamnus albus* 0,3; *Euphorbia cyparissias* 0,3;

Galium verum 0,3; *Pulmonaria mollis* 0,3; *Rhamnus cathartica* 0,3; *Vicia tenuifolia* 0,3; *Agrimonia eupatoria* 0,2; *Ballota nigra* 0,2; *Carex cf. divulsa* 0,2; *Clinopodium vulgare* 0,2; *Dianthus armeria* 0,2; *Dianthus giganteiformis* subsp. *pontederiae* 0,2; *Geum urbanum* 0,2; *Medicago falcata* 0,2; *Silene latifolia* subsp. *alba* 0,2; *Peucedanum cervaria* 0,2; *Potentilla recta* 0,2; *Rubus* sp. 0,2; *Salvia pratensis* 0,2; *Thalictrum minus* 0,2; *Thymus cf. glabrescens* 0,2; *Achillea cf. pannonica* 0,1; *Cephalaria transsylvanica* 0,1; *Cruciata glabra* 0,1; *Eryngium campestre* 0,1; *Falcaria vulgaris* 0,1; *Peucedanum alsaticum* 0,1; *Polygala major* 0,1; *Pseudolysimachion spicatum* 0,1; *Stachys recta* 0,1.

Nem ritkán az egykori mezsgyék hosszú szakaszai mára teljesen beerdősödtek. Több helyen találkozhatunk ilyen helyzetben pionír erdőkkel. Ezek a fás területek, mivel még nem záródtak teljesen, gyakran mutatnak erdőssztyepp sajátosságokat. Erre példa egy mezsgye a Cserhátban **Buják és Bokor** községhatárán, a Szilos dűlőben:

2007. VII. 25.; 20×15 m; tszfm.: 315 m; sík terület egy mesterséges padkával, mely 1 m magas, 2–3 m széles; MCs A: 90%, 10–20 m; B: 35%, 2–5 m; C: 15%, 0,2–0,5 m; avar 45%; nyílt talaj: 40%.

A: *Quercus robur* 50%; *Quercus cerris* 15; *Acer campestre* 10; *Carpinus betulus* 10; *Pyrus pyraeaster* 3; *Acer tataricum* 2

B: *Acer tataricum* 8; *Acer campestre* 7; *Crataegus monogyna* 6; *Ligustrum vulgare* 5; *Crataegus laevigata* 3; *Carpinus betulus* 2; *Prunus spinosa* 2; *Prunus avium* 1; *Fraxinus* sp. (*angustifolia*?) 0,5; *Tilia cordata* 0,1; *Rubus* sp. 0,1

C: *Acer campestre* 2; *Poa nemoralis* 2; *Dactylis polygama* 1,5; *Euonymus europaeus* 1; *Prunus spinosa* 0,8; *Brachypodium sylvaticum* 0,6; *Urtica dioica* 0,6; *Viola hirta* 0,6; *Galium aparine* 0,5; *Lapsana communis* 0,5; *Ajuga reptans* 0,4; *Eupatorium cannabinum* 0,3; *Prunus avium* 0,3; *Carpinus betulus* 0,2; *Circaea lutetiana* 0,2; *Clematis vitalba*; *Crataegus monogyna* 0,2; *Geum urbanum* 0,2; *Glechoma hirsuta* 0,2; *Rumex sanguineus* 0,2; *Torilis japonica* 0,2; *Fragaria vesca* 0,1; *Hypericum perforatum* 0,1; *Linaria* sp. 0,1; *Quercus cerris* 0,1; *Quercus robur* 0,1; *Robinia pseudo-acacia* 0,1; *Rosa* sp. 0,1; *Sambucus nigra* 0,1; *Solanum dulcamara* 0,1; *Stenactis annua* 0,1; *Vitis vinifera* 0,1

A Mátraalján, felhagyott szőlők között egy még régebben felhagyott, azóta beerdősült parcella Gyöngyöstarján és Gyöngyöspata határában, régi szőlő – legelő(erdő) határán, mesterséges árok mentén, a szőlők közül kidobált kövekkel, a Havas alatt, a Diós-kút és a Nagy-Kocsordos között.

2006. VIII. 20.; 10×40 m; tszfm.: 320 m; kitettség: 160° (DDK); lejtőszög: 5°; andezitre települt löszön; MCs

A: 80%, 6–12 m; B: 45%, 1–4 m; C: 30%, 0,1–1 m; avar: 40%; nyílt talaj: 30%

A: *Acer campestre* 50%; *Quercus cerris* 10; *Acer tataricum* 5; *Fraxinus excelsior* 5; *Pyrus pyraeaster* 5; *Quercus pubescens* 5

B: *Fraxinus excelsior* 15; *Acer campestre* 6; *Crataegus monogyna* 5; *Ligustrum vulgare* 5; *Euonymus europaeus* 3; *Acer tataricum* 2; *Cornus sanguinea* 2; *Corylus avellana* 2; *Rosa canina* 2; *Sambucus nigra* 2; *Prunus spinosa* 1; *Pyrus pyraeaster* 1; *Sorbus torminalis* 1

C: *Buglossoides purpureo-coerulea* 15; *Fraxinus excelsior* 5; *Viola cf. odorata* 3; *Polygonatum latifolium* 1; *Ligustrum vulgare* 0,6; *Acer campestre* 0,5; *Ballota nigra* 0,5; *Fragaria viridis* 0,5; *Phlomis tuberosa* 0,4; *Alliaria petiolata* 0,3; *Geum urbanum* 0,3; *Bryonia alba* 0,3; *Acer tataricum* 0,2; *Arctium cf. pubens* 0,2; *Chenopodium album* 0,3; *Achillea collina* 0,2; *Cirsium arvense* 0,2; *Clinopodium vulgare* 0,2; *Cornus sanguinea* 0,2; *Dactylis polygama* 0,2; *Euonymus europaeus* 0,2; *Hieracium* sp. 0,2; *Hypericum perforatum* 0,2; *Poa* sp. 0,2; *Prunus avium* 0,2; *Quercus cerris* 0,2; *Silene latifolia* subsp. *alba* 0,2; *Anthriscus cerefolium* 0,1; *Astragalus glycyphyllos* 0,1; *Cynoglossum officinale* 0,1; *Elymus hispidus* 0,1; *Fallopia dumetorum* 0,1; *Pulmonaria mollis* 0,1; *Quercus pubescens* 0,1; *Rumex cf. acetosa* 0,1; *Urtica dioica* 0,1.

A fentiekhez hasonló jellegű, szőlők közötti eróziós árokban kialakult fajszegény gypsintű állomány a Hegyalján, Erdőbénye határában, a Peres dűlőben:

2007. VII. 16.; 100m² foltszerű állomány; tszfm.: 190 m; kitettség szurdok alja: 170° (D), oldala: 80° (K); lejtőszög: 10–50°; lösszel fedett riolittufán; MCs

A: 80%, 5–8 m; B: 50%, 0,5–5 m; C: 10%, 0,01–0,02 m; kriptogám szint: 3%; avar: 60%; nyílt talaj: 30%.

A: *Quercus robur* 40%; *Prunus avium* 20; *Acer tataricum* 10; *Quercus petraea* 5; *Sambucus nigra* 5

B: *Cornus sanguinea* 10; *Euonymus verrucosus* 10; *Quercus robur* 10; *Acer tataricum* 5; *Euonymus europaeus* 5; *Pyrus pyraeaster* 5; *Prunus avium* 4; *Ligustrum vulgare* 1

C: *Cornus sanguinea* 1; *Elymus caninus* 1; *Euonymus europaeus* 1; *Euonymus verrucosus* 1; *Acer campestre* 0,8; *Prunus avium* 0,8; *Poa nemoralis* 0,5; *Viola hirta* 0,5; *Quercus robur* 0,3; *Ballota nigra* 0,2; *Geum urbanum* 0,2; *Prunus spinosa* 0,2; *Sedum maximum* 0,2; *Quercus petraea* 0,1; *Verbascum* sp. 0,1; *Viola cf. odorata* 0,1.

A cseres-tölgyesek öve feletti üde erdőben a parlagok regenerációja erdővé jóval gyorsabb, talán a bőségesebb csapadék és a nyári kényszerpihenő hiánya miatt. Itt akár 1–2 évtized alatt sűrű, zárt fás vegetáció alakulhat ki, de ez együtt jár az aljnövényzet szegénységével is. Sűrű, pionír gyertyánosra példa a Cserhátból, Nógrádsipek határából, a Köles-tarlóról, erdősödő dombvidéki réten:

2008. VIII. 29.; 10×10 m; tszfm.: 310 m; kitettség: 100° (K); lejtőszög: 0–5°; slír-szerű üledéken; MCs – TIJ
A: 100%; 6–7 m; B: 5%; 0,5–4 m; C: 0,5%; 0,01–0,5 m; kriptogám szint: 0,3%; avar: 50%; nyílt talaj: 50%.

A: *Carpinus betulus* 98%; *Quercus cerris* 2.
B: *Carpinus betulus* 2; *Cornus mas* 1; *Prunus avium* 1; *Acer campestre* 0,5; *Crataegus monogyna* 0,5; *Sorbus aucuparia* 0,5; *Tilia cordata* 0,5.

C: moha 0,3; *Carpinus betulus* 0,2; *Ligustrum vulgare* 0,2; *Acer campestre* 0,1; *Acer platanoides* 0,1; *Cornus mas* 0,1; *Crataegus monogyna* 0,1; *Filipendula vulgaris* 0,1; *Prunus spinosa* 0,1; *Pyrus pyraeaster* 0,1; *Quercus petraea* 0,1; *Rosa cf. canina* 0,1; *Sorbus torminalis* 0,1; *Viola cf. hirta* 0,1.

Ma a parlagok teljes fátlansággal kezdik életüket. A parlagszuccsesszió során, a területre jellemző potenciális vegetációnak megfelelő, cserje és fajok, ha nincs akadály a propagulumok terjedésének, akkor már a legkorábbi szakaszokban is megjelenhetnek. Természetesen a könnyen terjedő, repítőképzőlékes és/vagy klonálisan is jól szaporodó fás szárúak előnyben vannak, általában gyorsabb érkezők. A magasabb térszíneken a gyertyán, ritkábban a magas kőrös, rezgő nyár, nyír jelenti ezeket az első pionír fákat, míg a hegylábakon és déli oldalakon leggyakrabban a mezei juhar, ritkábban a tatárjuhar, és a szilek jelennek meg először. A cserjefajok közül szinte mindegyik, általánosan elterjedt faj már a kezdetektől jelen lehet.

Jellegzetes eset a sztyeppcserjék (*Prunus tenella*, *P. fruticosa*) megtelepedése. A hegylábi és a hegycsúcsok déli lejtőinek régiójában véleményem szerint ezek ugyanúgy a szuccsesszió köztes állomásai, mint a töviskés cserjések. Az Eperjes–Tokaji-hegység déli peremén, a Hegyalján ez különösen jellemző, ahol például a törpemandula tipikus pionírja a kőtörmelékkel borított másodlagos felszíneknek, ahogy ez ritkábban máshol is megfigyelhető. Ha a parlagot nem éri újabb zavaró hatás, akkor a cserjék hajtásai alacsonyak és egyenletesen, de ritkán hálózák be a gyepeket és fokozatosan erdősödnek be. Erre példa a Mátraalja – Déli-Mátra területéről, Gyöngyöspatáról a Havas aljáról egy felritkuló, lassan töviskesedő-erdősödő csepleszmelegyes.

2006. VIII. 20.; 5×5 m; tszfm.: 340 m; kitettség: 130° (DK); lejtőszög: 5°; andezit-törmelékkel kevert löszös üledéken; MCs

B: 70%; 0,5–1 m; C: 40%; 0,1–1 m; avar 35%; kövek: 5%; nyílt talaj 20%

B: *Prunus fruticosa* 55%; *Crataegus monogyna* 6; *Prunus spinosa* 5; *Rosa cf. canina* 4; *Sorbus torminalis* 1

C: *Aster linosyris* 10; *Festuca cf. valesiaca* 8; *Scabiosa ochroleuca* 3; *Brachypodium pinnatum* 2; *Lembotropis nigricans* 2; *Knautia arvensis* 1,5; *Danthonia alpina* 1; *Peucedanum alsaticum* 1; *Fragaria viridis* 0,8; *Centaurea pannonica* 0,6; *Dianthus collinus* 0,6; *Dorycnium herbaceum* 0,6; *Potentilla neglecta* 0,6; *Trifolium alpestre* 0,6; *Viola hirta* 0,6; *Daucus carota* 0,5; *Galium verum* 0,4; *Achillea collina* 0,3; *Asperula cynanchica* 0,3; *Carlina vulgaris* 0,3; *Centaurea sadleriana* 0,3; *Dactylis glomerata* 0,3; *Eryngium campestre* 0,3; *Falcaria vulgaris* 0,3; *Peucedanum cervaria* 0,3; *Trifolium montanum* 0,3; *Verbascum lychnitis* 0,3; *Xeranthemum cylindraceum* 0,3; *Agrimonia eupatoria* 0,2; *Astragalus glycyphyllos* 0,2; *Calamagrostis epigeios* 0,2; *Chamaecytisus virescens* 0,2; *Bupleurum praealtum* 0,2; *Hypericum perforatum* 0,2; *Linaria vulgaris* 0,2; *Melampyrum barbatum* 0,2; *Potentilla recta* agg. 0,2; *Pseudolysimachion spicatum* 0,1; *Seseli osseum* 0,2; *Tanacetum corymbosum* 0,2; *Acinos arvensis* 0,1; *Arenaria cf. leptocladus* 0,1; *Euphorbia virgata* 0,1; *Linaria genistifolia* 0,1; *Melilotus officinalis* 0,1; *Sanguisorba minor* 0,1

A gyeppajok a kezdeti fátlanság és a későbbi árnyékos termőhely miatt a szuccsesszió során általában teljesen kicserélődnek. Esetleg az erdőssztyepp területek nyíltabb élőhelyein maradhatnak meg részben, azonban ma ilyet megfigyelni nem igazán lehet. Az igazi jó erdei fajok csak nagyon lassan, jóval a fás szárúak után terjednek el. Természetesen a fajok betelepítése során a véletlenek és a táji lehetőségeknek kiemelkedően nagy szerepe van.

A parlagok regenerációja ma is élő, működő folyamat. Egyetlen komoly veszélyeztető tényezője az özöngyomok terjedése. A korai pionír állapotokra jellemző *Erigeron canadensis*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Solidago* spp. stb. nem jelentenek problémát az Északi-középhegységben, mivel az erdősödés során maguktól kivésznek. Sokkal nagyobb gond a már a szuccsesszió legelején megjelenő fás szárúak egyre jelentősebb térhódítása. A parlagok jelentette tájsebekben ha a propagulum jelen van, akkor igen könnyen elterjednek és homogen, üres állományakkal „befagyasztják” a szuccsessziót. Ma a legnagyobb pusztítást egyértelműen a *Robinia pseudo-acacia* okozza. Jóval kisebb pusztítást okoz, de így is jelentős a *Juglans regia* pusztítása, mely az utóbbi időben a második legveszélyesebb, legelterjedtebb özöngyommá vált a térségben. (Bővebben pl. a Balaton-felvidékről Csontos és Tamás 2005.)

A parlagszuccesszió egy különleges esete, amikor ősi gyümölcsfajták bozótja borít be egy területet. A hegylábi, mára szinte teljesen felszántott területeken, ahol propagulum alig maradt, az egyébként gyenge versenyképességű gyümölcsfák relatív előnyhöz juthatnak. A Mátraalján, szántók között nem ritkán találni sövényyszerűen kifejlődött széles szilvasoktat, melyek klonálisan szaporodva spontán fejlődtek ki, de a gyümölcsöket régen szüretelték. A szomszédos területek felhagyása után ezek felé terjednek. Fajkészletük igen szegényes.

Az erdősődés utolsó fázisai már nem, vagy alig különböznek egy természetes gyep, vagy cserjés beerdősülésétől, illetve az erdő – gyep mozaikok természetes dinamikájától. Ezen kérdés vizsgálata szorosan összefügg az erdőszegélyek vizsgálatával.

Az erdősődés folyamatát Jakucs Pál (1969; 1972) bokorerdőkben vizsgálta, s eredményei számunkra is érdekesek. A cserjésedés, majd az erdősődés folyamata során a növekvő biomasszát és a közösség belső szerkezetének összetettebbé válását gyorsan követi az élőhely mikroklímájának változása, s jóval lassabban a talaj változása. A gyep és az erdő között 3 átmeneti „bioegység” különböztethető meg: alacsonyszegély, magasszegély, bokorerdő. Megfelelő körülmények között bármelyik jelentheti a szuccesszió-sor végső állapotát, s bármelyik lehet természetes vegetációtípus. Természetesen ez a 3 közties állapot fokozatos, egymásba átfonódó, egymástól valójában el nem választható. Kvantitatív vizsgálatok alapján az 5 érintkező „bioegység” különbség-sorrendjei a következők:

Struktúra, illetve fiziognómia alapján a gyep és a szegély a legtávolabbi, majd az alacsony- és a magasszegély, magasszegély és bokorerdő, legközelebb egymáshoz a bokorerdő és az erdő van.

Ökológiai indikátor-értékek (TWR) alapján legtávolabb a bokorerdő és az erdő van, közelebb a nyílt gyep és az alacsonyszegély, míg körülbelül egyforma az alacsony- és magasszegély, valamint a magasszegély és bokorerdő.

Az átmeneti állapotok, a szegély önálló cönológiai értékelése is felmerült, mai napig vitákat váltva ki [jó összefoglalóját Papp (2007) adja]. Egy cönotaxont általában karakterfajaival lehet jellemezni, de ebben az esetben ez alig vezet eredményre. A karakterfajok teljesen átfednek más cönotaxonokéival, főleg nyílt erdőkéivel és a különböző állományok esetében a táji propagulum-készletből válogatódhatnak, tehát nem is állandóak. A cönotaxon definiálásához így feltétlenül szükséges a szerkezet figyelembe vétele is, azonban egy csak szerkezetében, de fajkészletében nem eltérő közösség vajon önálló-e? A közép-európai szerzők többsége önálló társulásoknak tekinti ezeket, döntően strukturális alapon, de cönotaxonomiai besorolásuk már igen eltérő.

Egyesek szerint önállóságuk nagy mértékű, így Theo Müller sok vitát kavartva önálló osztályként írta le a szegélyeket *Trifolio-Geranietea sanguinei* Müller 1961 néven (bővebben Müller 1962; Tüxen és Dierschke 1975), s megszületett párjuk a cserjések osztálya is, *Rhamno-Prunetea Rivas-Goday & Borja* 1961 néven. Ezt a rendszert veszi át Borhidi Attila (2003) is.

Mások inkább degradált – pionír erdőként értékelik, önállóságukat csekélynek tartják, pl. Soó Rezső (1964) és Jakucs Pál (1972) véleménye szerint.

Tovább bonyolítja a képet, hogy különböző biogeográfiai régiók, vegetációs zónák területén belül alakulnak ki egymáshoz hol jobban, hol kevésbé hasonlító állományai. Az üde, zárt lomboserdők övében, Közép-Európa nyugati részén önállóságuk a szomszédos erdő- és gyep-foltoktól egyértelműbb, az ott már ritka kontinentális és/vagy szubmediterrán jellegű fajok gyűjtőhelye. A Kárpát-medencében azonban gyakran nem így viselkednek, sőt differenciális fajai bokorerdőkben, száraz tölgyesekben még jellemzőbbek lehetnek, mint a szegélyekben és a cserjésekben.

Összességében elmondható, hogy a szegélyek és cserjések a Kárpát-medencében, természetes előfordulási helyeiken, egy szomszédos vegetációs zóna regionális társulásainak fajaiból tevődnek össze, és egy dinamikus folyamat pillanatszerű állapotát képviselik.

Irodalom:

- Borhidi A. (2003): *Magyarország növénytársulásai*. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csathó A. I. (2005): A mezsgyék természetvédelmi jelentősége a Kárpát-medence löszvidékein, a Csanádi-hát példáján keresztül. – *IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium előadaskötete*, pp.: 251–254.
- Csontos P. és Tamás J. (2005): Tájidegen fajok által meghatározott spontán erdősődő területek növényzetének vizsgálata. – *Kanitzia* 13: 69–79.
- Gyulai F. (2001): *Archaeobotanika*. – Jászóveg Műhely Kiadó, Budapest.

- Jakucs P. (1969): *Az erdők és gyeppek dinamikus kapcsolatának synökológiája*. – Doktori értekezés tézisei.
- Jakucs P. (1972): *Dynamische Verbindung der Wälder und Rasen*. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kertész R. és Sümegei P. (1999): Az Északi-középhegység negyedidőszak végi őstörténete. Ember és környezet kapcsolata 30.000 és 5.000 BP évek között a szubkárpati régióban. – *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* **23**: 66–93.
- Müller, Th. (1962): Die Saumgesellschaften der Klasse Trifolio-Geranietea sanguinei. – *Mitt. Florist.-Soziol. Arbeitsgem* **9**: 95–140.
- Papp M. (2007): Az erdőszegély meghatározása és cönotaxonómiai besorolásának szempontjai. – *Botanikai Közlemények* **94**: 175–195.
- Soó R. (1964): *A magyar flóra- és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve I.* – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sümegei P. (2003): *A régészeti geológia és a történeti ökológia alapjai*. – JATEPress, Szeged.
- Takács L. (1987): *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tüxen, R. és Dierschke, H. (feldolg. 1975): Trifolio-Geranietea Th. Müller 1961. – *Bibliographia Phytosociologica Syntaxonomica* **24**. – J. Cramer, Lehre.
- Zólyomi B. (1969): Földvárak, sáncok, határmezsgyék és a természetvédelem. – *Természet Világa* **100**(12): 550–553.
- Zólyomi B. (1989): Természetes növénytakaró. 1 : 1 500 000 – In: Pécsi M. (szerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza*. – MTA Földrajztudományi Kutató Intézete, Budapest, p. 89.